

1. DIMENSIUNI ALE PSIHOLOGIEI DEZVOLTĂRII

1.1. Psihologia dezvoltării ca știință

Psihologia dezvoltării este domeniul psihologiei centrat pe studiul schimbărilor psihologice și comportamentale care au loc de-a lungul vieții omului, de la concepție până la moarte. Psihologia dezvoltării examinează aspecte diverse ale dezvoltării, de la abilitățile motorii ale nou-născutului până la deteriorările cognitive întâlnite la bătrânețe. Principalul obiectiv de studiu al acestei discipline este creșterea nivelului de cunoaștere cu privire la modul în care evoluează dezvoltarea umană de-a lungul vieții, principiile generale de dezvoltare și diferențele și similitudinile dezvoltării indivizilor. În psihologia românească, T. Crețu (2009) definește psihologia dezvoltării drept „acea ramură care studiază condițiile și legile de apariție, evoluție, maturizare și schimbare a vieții psihice a omului de-a lungul întregii sale existențe”.

De-a lungul timpului, psihologia dezvoltării a încercat să explice fenomenele aflate la un anumit nivel de organizare a vieții psihice prin raportare reductivă la termeni asociați cu un alt nivel. Bijou și Baer (1961) au încercat să explice toate fenomenele asociate dezvoltării psihologice și comportamentale din perioada primului an de viață și cea a copilăriei printr-o reducere la principiile condiționării clasice și celei operante.

Rowe (1994) a încercat să reducă relațiile părinte-copil și, de fapt toate experiențele de socializare ale copilăriei prin raportare la moștenirea genetică.

Până de curând, trendul cercetării dezvoltării umane din ultimele trei decenii s-a îndreptat spre o fragmentare tot mai ridicată a subiectului studiat. Începând cu anii 1980, examinarea dezvoltării umane s-a îndreptat spre o analiză a comportamentului uman din punct de vedere biologic, cultural și biocultural, având loc totodată o segmentare a cercetării axate pe module înnăscute ale minții, pe cogniții particulare și pe funcționarea comunicativă și instrumentală. Ceea ce s-a pierdut în caracterul exclusiv al acestor proiecte a fost persoana ca centru integrat, vital, al intenției și acțiunii. Este vorba despre persoana – care funcționează asemenea unui sistem dinamic de acțiune auto-organizat – care se proiectează în mod expresiv asupra lumii și care comunică în mod instrumental propriului sine și lumii gânduri, sentimente, dorințe și credințe. Aceasta este persoana care se formează în urma relației cu lumea biologic-culturală, transformându-și astfel prin dezvoltare propria funcționare expresivă și adaptativă.

În contextul înțelegerii contemporane a erorilor teoretice din trecut și, în unele cazuri, din prezent, contribuțiile actuale la literatura dezvoltării umane derivă din idei ce subliniază faptul că o relație sau o interacțiune dinamică a variabilelor unor niveluri multiple de organizare furnizează procesul central al dezvoltării.

Pentru a înțelege dezvoltarea umană, specialiștii centrați pe psihologia dezvoltării trebuie să devină și specialiști

centrați pe știința dezvoltării. Trebuie să devină colaboratori multidisciplinari ce urmăresc să descrie, să explice și să optimizeze relațiile dinamice existente între diferitele niveluri studiate și care constituie procesul de bază al dezvoltării din cadrul unei perspective care postulează sisteme ale dezvoltării.

Forța cercetării contemporane a dezvoltării umane ține de caracterul său integrativ, ce cuprinde domenii ale funcționării individuale – de ordin biologic, cognitiv, emoțional și social, perioade ale dezvoltării, niveluri ale organizării și interese de bază orientate în direcția înțelegerii și îmbunătățirii vieții umane.

Știința contemporană a dezvoltării nu este limitată la expunerea unidimensională a persoanei care se dezvoltă (de ex., persoana nu este văzută doar din punctul de vedere al cognițiilor, al emoțiilor sau al legăturilor de tip stimul-răspuns). Astăzi, persoana aflată în dezvoltare nu este nici biologizată, nici psihologizată, nici sociologizată. Individul este mai curând sistematizat, adică dezvoltarea sa este conceptualizată și studiată în cadrul unei matrice integrată de variabile derivate din diferite niveluri de organizare.

Această abordare integrativă, centrată pe sisteme, a științei dezvoltării este cu certitudine mai complexă decât predecesoarele sale bazate pe perspectiva organicistă sau mecanicistă (Lerner, 2003). De asemenea, abordarea dezvoltării bazată pe sisteme este mai nuanțată, mai flexibilă, mai echilibrată și mai puțin susceptibilă la afirmații extravagante (de ex., faptul că natura, separată de educație, poate forma cursul dezvoltării umane). În plus, sistemele de dezvoltare

oferă un cadru productiv pentru o cercetare riguroasă și importantă a procesului dezvoltării umane și aplicații utile pe tot parcursul vieții.

Transformarea treptată a psihologiei dezvoltării în știință aplicată a dezvoltării este o expresie a istoriei bogate și complexe a acestei discipline. Fiind vorba despre o subdisciplină cheie a psihologiei, este important ca psihologia dezvoltării să fie dezvoltată „ca o știință, o profesie și ca un mijloc de promovare a stării umane de bine” (American Psychological Association, 2000, p. 1) și pentru „a promova, proteja și dezvolta interesele psihologiei orientate științific în cercetarea, aplicarea și îmbunătățirea stării umane de bine” (*ibidem*).

Conform consensului la care s-a ajuns în ultimii ani, psihologia dezvoltării este definită ținându-se cont de patru parametri referitori la conținut, proces, metode și valori:

1. Psihologia dezvoltării implică sinteza cercetării și aplicării pentru a formula descrieri, explicații, intervenții și pentru a furniza instrumente de prevenție cu privire la dezvoltarea umană. Baza conceptuală a acestei științe reflectă perspectiva potrivit căreia funcționarea individuală și familială este un produs combinat și interactiv al biologiei și al mediului fizic și social care evoluează și se schimbă neîncetat. Se pune accentul asupra naturii interacțiunilor reciproce persoană-mediu în cadrul unei abordări multidisciplinare ce ține cont de diversitatea individuală și culturală. Această orientare este definită de trei dimensiuni interdependente:

- a. Dimensiunea *aplicată*, ce are implicații directe în activitățile indivizilor, familiilor și practicienilor.
 - b. Dimensiunea *dezvoltării*, adică schimbările sistematice și succesive din cadrul sistemelor umane ce se petrec pe parcursul vieții.
 - c. Dimensiunea *științifică*, care este fundamentată pe o serie de metode de cercetare proiectate pentru a acumula în mod sistematic informații bazate pe fapte și obiective ce pot fi folosite pentru a testa validitatea teoriei și aplicării.
2. Psihologia dezvoltării umane recunoaște că aplicațiile valide ale cunoașterii pe care o avem despre dezvoltarea umană depind de o înțelegere fundamentată științific a proceselor normative și atipice situate pe mai multe niveluri care se schimbă și se manifestă neîncetat pe parcursul vieții.
 3. Psihologia dezvoltării reflectă o integrare a perspectivelor din științele biologică, socială și comportamentală relevante, discipline ce urmăresc dezvoltarea diferitelor populații.
 4. Natura cercetării din cadrul psihologiei dezvoltării este reciprocă în sensul în care știința implică aplicare și aplicarea implică știință. Această disciplină pune accentul asupra relației bidirecționale între cei care generează o cunoaștere fundamentată empiric despre fenomenele dezvoltării umane și cei care

sunt dedicați unor practici, servicii și politici profesionale care afectează viața membrilor societății. În consecință, cercetarea și teoria ghidează strategiile de intervenție, iar evaluările rezultatelor intervențiilor asociate dezvoltării furnizează baza unei reformulări a teoriei și a unei modificări a intervențiilor viitoare.

Astfel, psihologia dezvoltării are trei mari obiective: descrierea, explicarea și optimizarea dezvoltării umane. Obiectivul descrierii implică observarea atentă a comportamentului oamenilor de diferite vârste, încercându-se să se identifice modul în care oamenii se schimbă odată cu înaintarea în vârstă. Cu toate că există direcții de dezvoltare tipice pentru toți membrii speciei umane, nu există doi oameni care să aibă exact același traseu de dezvoltare. Pentru a se realiza o descriere eficientă a procesului de dezvoltare este necesară centrarea atât pe modelele tipice, comune de schimbare, cât și pe variațiile individuale, particulare. Este important să se înțeleagă atât modul în care dezvoltarea este similară tuturor oamenilor dar și felul în care ei se diferențiază pe măsură ce înaintază în vârstă.

Obiectivul explicării presupune identificarea motivelor pentru care oamenii se dezvoltă într-un anumit fel și de ce dezvoltarea unora este diferită. Explicarea se centrează atât pe modificările care au loc în interiorul indivizilor cât și pe variațiile de dezvoltare dintre diverși indivizi. Explicarea dezvoltării este mult mai dificilă decât descrierea ei.

Obiectivul optimizării dezvoltării umane se realizează prin aplicarea informațiilor obținute în urma realizării obiectivelor prezentate anterior, în vederea orientării dezvoltării către direcții pozitive și adaptative. Scopurile de optimizare sunt adaptate cu nevoia de a rezolva probleme reale ale existenței umane, conturându-se astfel sute de subiecte de cercetare cu implicații și aplicații importante pentru starea de bine a copiilor, tinerilor și familiilor. Printre aceste subiecte amintim: educația în copilăria timpurie, parentajul și educația părinților, divorț și întrerupere maritală, sarcina în adolescență, efectul mass-media, și al computerelor asupra dezvoltării psihice.

1.2. Conceptul de dezvoltare

O definiție frecvent utilizată a dezvoltării este următoarea: pattern-uri sistematice de continuitate și schimbare de-a lungul timpului care încep în momentul concepției și continuă pe tot parcursul vieții. Prin descrierea dezvoltării ca fiind sistematică se face referire la faptul că aceasta este organizată, stabilă, neimplicând acele modificări temporare, tranzitorii. De asemenea, trebuie subliniat faptul că dezvoltarea este continuă, este un proces evolutiv care are totuși o finalitate.

Dezvoltarea se manifestă în arii diferite ale funcționării umane – biologic, emoțional, cognitiv, social –, implicând modificări complexe bio-psiho-sociale ale persoanei, ierarhizate în timp. Între aceste arii de dezvoltare există corelații foarte strânse, cu toate că de multe ori evoluția lor poate fi relativ independentă.